

RÖPORTAJ – DÜŞÜNCE GÜNDEM DERGİSİ(*)

Uluslararası hukuk hangi mekanizmalar aracılığıyla işler? Uluslararası hukuk mekanizmalarının ve kurallarının devletler üzerinde ne tür bir yaptırım gücü vardır?

Bu sorunun cevabına önce Uluslararası hukukun ne olduğunu belirterek başlamak gerekir. Uluslararası hukuk, devletleri ve uluslararası kuruluşları bağlayan kurallardan oluşur. Uluslararası Hukukun kaynakları, Devletlerarası Antlaşmalar, Teamüller, Genel Hukuk Prensipleri, doktrin ve içtihatlardır. Uluslar arası hukukta, iç hukuktaki gibi bir yasama organı mevcut değildir.

1945’lerde bireylerin de devletler gibi uluslar arası hukuktan kaynaklanan haklara sahip olduklarının anlaşılmasıyla birlikte ‘ulus devletlerin egemenlik haklarını aşındırma’ süreci başlamıştır. Bu süreç Birleşmiş Milletler teşkilatının kurulmasıyla ilk uluslar arası hukuk mekanizması meyvesini vermiştir. BM’den sonra kurulan NATO’da Uluslar arası hukukun ikinci önemli adımı olmuştur.

Son olarak Roma Anlaşmasıyla kurulan Uluslar Arası Ceza Mahkemesinin görevi de; soykırım, insanlığa karşı işlenen suçlar, savaş suçları ve saldırı suçlarıdır. Ancak dünya jandarması ABD’nin UCM’ye üye olmaması ve Mahkemenin etkinliğini aşındıracak yöntemlere başvurması nedeniyle henüz mahkeme önemli bir işlev üstlenememiştir.

Bu kuruluşların ve kuralların yaptırım gücü bir yargı gücüne ve organına bağlanamadığından, iç hukuktaki gibi somut ve etkin kurallardan oluşan yaptırımlardan bahsedemeyiz. Ancak küreselleşmenin devlet otoritelerine getirdiği tehditlerin bir sonucu olarak evrensel normlara uymak ulus devletler için bir zorunluluk haline gelmiştir. Dolayısıyla yaptırımlar siyasi ve ekonomik baskılar şeklinde görülmektedir.

1945 yılında oluşturulan BM sistemi, kimi devletlerin uluslararası ilişkilerde güce başvurmasını veya gücü tehdit unsuru olarak kullanmasını engellemeyi hedefliyordu. Ancak, 1945’lerden bugüne gelindiğinde, gerek Soğuk Savaş dönemi ve sonrasında, gerekse 11 Eylül sonrası dönemde sınır ötesi birçok askeri operasyon gerçekleşti. Bir uluslararası hukuk mekanizması olan BM neden kuruluşunda kendine istinad edilen görevi yerine getirememekte veya getirmemektedir?

BM’nin bu güne kadarki karar ve uygulamaları genellikle ‘**çifte standartlı**’ olarak tezahür etmiştir. Çifte standartlılık konusundaki iddiaları destekleyen örneklerden biri olarak, sözleşmelerin ısrarla atıfta bulunduğu ‘**self-determinasyon/kendi kaderini belirleme ilkesi**’nin uygulanmaması gösterilebilir.

Örneğin, Çeçenistan halkının talepleri, self-determinasyon ilkesini ısrarla vurgulayan BM tarafından tanınmamaktadır. Çeçenya bugün BM tarafından tanınmayan devletlerden biri ve buna bağlı olarak da ülkede gerçekleştirilen bütün insan hakları ihlalleri Rusya’nın “iç işi” sayılmaktadır. BM ilkeleri arasında yer alan “self-determinasyon”, “dekolonizasyon” ve “yabancı ülke hâkimiyet ve işgaline karşı çıkma” ilkeleri bu üvey kardeş için devreye sokulmamıştır. Kuruluşundan itibaren BM, güce teslim olmak anlamında, ABD’nin

---

* Düşünce Gündem Dergisi’nin Şubat 2007 sayısında yayınlanmıştır.

tercihlerini hayata geçirmiştir. Dolayısıyla ABD'nin tek taraflı tahakküm politikaları BM'yi etkisizleştirmiştir.

Uluslararası hukukta “uluslararası müdahale” kavramı nasıl tanımlanmaktadır? Bugün dünya üzerinde ABD ve İngiltere gibi ülkeler tarafından yürütülen askeri müdahaleler nasıl yorumlanmalıdır?

Uluslararası hukukta müdahale kavramı, bir devletin ya da devletler topluluğunun diğer bir devlete karşı güç kullanmasını ya da güç kullanma tehdidinde bulunmasını ifade etmekle birlikte, bir devletin ekonomisine, devlet yapısına dolaylı dolaysız her türlü karışmayı müdahale olarak yorumlamak gerekir.

Uluslararası sistem, devletler arasında ayrımcılık yapmaktadır. Fanon'un deyişiyle “yeryüzünün lanetlilerinin”, ya da dünya tabakalaşma sisteminde kaderi üçüncü dünyalı olarak belirlenenlerin hakları daha fazla ihlal edilebilir. Herkes eşittir ama bazıları daha eşit.

Uluslararası müdahale için başta Birleşmiş Milletler Teşkilatı olmak üzere çeşitli konvansiyonlar oluşturulmuş olsa da günümüzde özellikle ABD'nin öncülüğünde işgallere varan müdahaleler bu konvansiyonların işlevsizleşmesine neden olmuştur. ABD'nin kendi çıkarı için ürettiği 'önleyici savaş', 'barış için savaş' ve 'yılanın başını erkenden ezmek' gibi kavramlar bu işlevsizleşmeyi hızlandırmaktadır. Amerika'nın bu 'önleme' mantığı küresel istikrarsızlığa neden olmaktadır. Üstelik bu müdahaleler az gelişmiş ülkelerin egemenlik haklarına da müdahaleye dönüşmüştür. Müdahale edilen ülkeleri yeniden yapılandırmak ve demokratik devletler inşa etmek adına yapılan bu müdahalelerin gerçekte bir saldırıya dönüşmemesi için kesin çizgiler koymak gerekiyor.

Kanada'nın öncülük ettiği “Uluslararası Müdahale ve Devlet Egemenliği Komisyonu” (ICISS), müdahalenin haklılığı için 'akıl ve ihtiyat kriterlerinin' uygulanmasını istediği Eylül 2000 tarihli raporunda “**Koruma Yükümlülüğü Kriterleri**” olarak:

a) Haklı nedenler - Adil Sebepler olmalı

Devletin başarısızlığı sonucu olmuş veya muhtemel büyük can kayıpları veya sınır dışı edilmeler, terör ve tecavüz eylemleri ile beslenen etnik temizlik durumlarında müdahale, zamanında yapılmak kaydıyla öngörülebilir. Burada iki kavram öne çıkmaktadır: Birincisi “geniş çaplı katliam”; İkincisi “etnik temizlik”. Söz konusu kriterlerin Bosna - Hersek'te, Kosova'da ve Ruanda'da çok geç devreye girdiği ve soykırımın neredeyse tamamlanmasına yakın zamanda müdahale edildiği akıldan çıkarılmamalıdır.

b) Amaç doğru olmalı

Müdahalenin öncelikli amacı, insani acıyı durdurmak veya ortadan kaldırmaktır. Müdahalenin inandırıcı olabilmesi için, müdahalenin diğer devletlerin de katılımı ve ilgili insanların da onayı ile yapılması gerekmektedir.

c) Son çare olmalı

Müdahale, krizin önlenmesi veya barışçı yollarla çözülmesi için askeri yöntem hariç tüm diplomatik yollar tüketildikten veya müdahale dışında bir seçeneğin kalmadığı veya yetişmeyeceği konusunda kamuoyu ikna olduktan sonra yapılmalıdır.

d) Orantılı olmalı

Müdahalenin çapı, süresi ve yoğunluğu insanların korunabilmesi için gereken düzeyin minimumunda olmalıdır. Günümüzde yaşanan Irak, Afganistan ve Somali işgalleri müdahalelerin orantılı olmadığını açıkça göstermiştir.

e) Mantıklı beklentiler olmalı

Müdahale sonucunda, müdahaleyi gerektiren acılı durumların ortadan kalkacağı yani müdahalenin başarı şansı olduğu kanaati hâkim olmalıdır. Müdahalenin mantıklı bir başarı şansı varsa ve daha büyük bir çatışmayı tetikleme riski yoksa müdahale kabul edilebilir.

f) Doğru makam tarafından onaylanmalı

Müdahale yetkisini vermek BM Güvenlik Konseyi'ne aittir. Her ne kadar Güvenlik Konseyi bir kaç ülkenin tekelinde olsa da, yapılacak iş Güvenlik Konseyi'nin daha iyi çalışmasını sağlamaktır.

Can alıcı bir başka soru burada yatıyor: BM başvurulması gereken son makam mı olmalıdır? Özellikle Kosova'da bu soru önem kazanmıştır.

Her şeye rağmen politik bir gerçek vardır ki, o da yapılacak müdahalelerin bir uluslar arası uzlaşmaya ulaşabilmesinin ancak BM Güvenlik Konseyi'nin onayı ile mümkün olabileceğidir. BM ve Güvenlik Konseyinin bu güne kadar uyguladığı çifte standart bilinmekle birlikte, müdahalenin zamanı, yeri, şekli ve aktörleri konusunda uluslararası uzlaşmaya varabilmek için yine de Güvenlik Konseyi'nin kararına ihtiyaç duyulacaktır.

11 Eylül sonrasında dünya, 'terörizmle mücadele' gerekçe gösterilerek sürdürülen birçok sınır ötesi operasyona şahit oldu. Bu sınır tanımayan saldırganlık bugün Somali'yi de tehdit ediyor. Peki, dünya nereye gidiyor?

11 Eylül Uluslararası hukukta bir kırılma noktasıdır. 11 Eylül sonrasında kimin yaptığı meçhul bir eylem neticesinde Batı, bütün dünyada Müslümanları terörist ilan etmiştir. Saldırganlığın sınırı, insanın insana, insanın hayvana ve tüm canlılara, hatta eşyaya dahi zulmü ile başlamaktadır. Bugün Batı'nın saldırganlığının sınırsızlığı söz konusudur. Dünyanın dört bir yanındaki Müslümanlar hedef seçilmiş, sınır ötesi bir saldırganlık durumuna gelinmiştir.

Srebrenitsa'da barış gücü askerlerinin denetiminde olan bir bölgede binlerce kişinin ölümüyle sonuçlanan bir soykırım gerçekleşti. Yine Ruanda Katliamı, uluslararası aktörlerin ve gözlemcilerin seyrinde gerçekleşti. Günümüzde de Afganistan ve Irak'ta barış gücü olarak görev yapan askerlerin bölge halkına işkence etmesi, tecavüzlerde bulunması gibi olaylar yaşanıyor. Peki, uluslararası güvenliği temin etme adına harekete geçirilen birimlerin bu tür olaylara karışması, "Uluslararası güvenlik kime emanet?" sorusunu akla getirmiyor mu?

Uygulamada hemen hiçbir vadin yerine getirilmediğine tanık oluyoruz. Bizleri koruması gereken mekanizmalar tersinden cezalandırma görevi görmeye başlamıştır. Bu şaşırtıcı olduğu kadar da şüphe uyandırıcı bir durumdur. Bütün bunlar acaba bu mekanizmalarla gerçekte neyin korunduğu sorusunu sormamızı zorunlu kılıyor. Bu sorunun cevabı bilinmekle birlikte yeteri kadar seslendirilmemekte ve toplumlar kaderlerine terk edilmektedir.

Uluslararası toplum, uluslararası hukuku ve güvenliği tehdit eden olaylar karşısında gerekli tepkiyi gösterebiliyor mu?

ABD'nin terör ile savaş kapsamında yaptığı insan hakları ihlallerine BM'den tepki Şubat 2006'da gelmişti. BM'in, Küba'daki Guantanamo Üssü'nde bulunan gözetim kampına ilişkin soruşturması Şubat'ta yayımlandı. Raporda, Bush yönetimine buradaki tutsakları yargılaması ya da kampı kapatması çağrısı yapıldı. Temmuz 2006'da BM İnsan Hakları Komisyonu, ABD'nin tüm gizli gözaltı merkezlerini kapatması gerektiğini bir kez daha yineledi.

Uluslararası Af Örgütü'nün 2002 yılından bu yana Irak ve Afganistan'da yaklaşık 100 tutsağın ABD gözetiminde öldüğünü duyurmasının ardından, gözetim altındaki ölümlere ilişkin soruşturma başlatılması çağrısında bulundu. Uluslararası Af Örgütü, ayrıca bu tür suçları isleyenlere verilen cezaların fazlasıyla hafif olduğu noktasına dikkat çekmişti.

Örgütün Mart 2006'da, Irak'ta Amerika öncülüğündeki uluslararası güçlerin elinde bulunan tutsakların hala temel haklarından mahrum bırakıldığını açıklamasının ardından, Mayıs ayında Amerikan yönetimine, 'terörle savaşında tutuklulara yaygın olarak işkence yapılmasını önleyemediği' suçlamasında bulundu. Ancak BM'in çabaları gibi, Uluslararası Af Örgütü'nün çabaları da kâğıt üzerinde kalmıştır.

21. yüzyılda yaşanan bu korkunç insan hakları ihlallerine sadece devletler ve örgütler değil, bireyler de tepkilerini dile getirmektedir. Çeşitli ülkelerden bir grup avukat, istifa eden Amerikan Savunma Bakanı Donald Rumsfeld hakkında, savaş suçu işlediği iddiasıyla soruşturma açılması talebiyle Almanya'da savcılığa başvuruda bulundu.

Tarafli medyadan yansıyan haberler ile uluslararası müdahaleler haklı gösterilmeye çalışılırken, sivil toplum ve kanaat liderleri nasıl harekete geçirilebilir?

STK çalışmaları, örgütlü mücadeleye, bağımsızlığa, yerelliğe hanel getirmeyecek yöntemlerle sürdürülmeli, gönüllülük profesyonelliğe kurban edilmemeli; parçalanmış bir yaşam tarzı (sekülerlik) anlamında kabullenmediğimiz STK çalışmaları, iman-amel bütünlüğünde sürdürülmelidir. Fasıkların getirdiği haberlerle ve yorumlarla değil, kendi özel haber kaynaklarından beslenen ve yorumlarını içselleştirdiği yöntemlere dayandıran yapılarla, STK'lara ve kanaat önderlerine ihtiyaç vardır.

Şunu da unutmamak gerekir. Uluslararası müdahalelerde medyanın olumsuz rolü olduğu gibi olumlu bir yönü de bulunmaktadır. Eğer Elcezire Televizyonu olmamış olsaydı, şu anda Irak Savaşı ile ilgili olarak dünya; bugün düşündüklerinin yarısını dahi düşünemiyor olacaktı. El-Gureyb Hapishanesinden hiç haberimiz olmayacaktı.

Uluslararası hukuk mekanizmaları tüm suç ve suçluların yargılanmasında tutarlı bir tavır sergileyebiliyor mu?

En başından beri belirttiğimiz gibi uluslararası hukuk mekanizmalarının hâkim olduğu adalet terazisi küresel güçlerin kontrolünde hareket etmektedir. Ekim 2006'da George Bush'un, terör zanlılarının sivil mahkemeler yerine askeri mahkemelerde yargılanmasına izin veren yasayı onaylaması ile bir zamanlar özgürlükler ülkesi olarak görülen bu ülkenin insanın doğuştan sahip olduğu hakları bile bireye vermeyebildiğini göstermiştir. Bu hukuka aykırılık aynı zamanda uluslar arası kuruluşlar ve uluslar arası hukuk için bir turnusol görevi görmüştür.

Bir yanda bazı devletler sınırsız silahlanırken, Irak örneğinde görüldüğü gibi bir başka devlet de kimyasal silahlar bahane gösterilerek işgal edilebiliyor. Uluslararası hukuk mekanizmalarının silahlanma konusundaki yetkileri nelerdir, ne olmalıdır?

Uluslararası hukuku kimin denetleyebildiği ve kimin denetleyemediği sorusunu sormak gerekiyor. Uluslararası hukukun bugün geldiği nokta saf siyasettir. Uluslararası Hukuk İsrail'e yahut elinde 4400 nükleer silah bulundurduğu tespit edilen Amerika'ya karşı işlemiyor.

Mart 2003 Amerikan İşgalinin nedeni "Irak'ın kimyasal ve biyolojik silahlara sahip olması, nükleer silah programını yeniden yürürlüğe koyması ve bu silahların El Kaide aracılığıyla ABD'ye karşı kullanılabilmesi" endişesi idi. Ancak tüm silahların ABD tarafından temin edildiği, daha sonra bu silahlar ortaya çıkmamasına rağmen, yetkililerce itiraf edilmişti.

BM silahsızlanma konusunda, BM Bin Yıl Bildirgesinde Silah kontrolü ve silahsızlanma ve uluslararası insani hukuk ve insan hakları hukuku gibi alanlardaki sözleşmelerin Taraf Devletler tarafından uygulanmasını sağlamaya ve tüm devletleri Uluslararası Ceza Mahkemesi'ne ilişkin Roma Sözleşmesi'ni imzalama ve onaylamaya çağırıştır.

11 Eylül sonrasında ABD, Afganistan ve Irak'ı işgal etti. Özellikle Batı'da yaşayan Müslümanlara yönelik ciddi bir ayrımcılık süreci başladı. 'Terörist' olduğu gerekçesiyle tutuklanan insanlar gözaltı merkezine dönüştürülen Guantanamo üssünde insanlık dışı muamelelere maruz kaldılar. Ortadoğu'da İsrail'in fütursuz saldırıları devam ediyor; Filistinliler, etraflarında örülen duvarlar içerisinde ambargo altında yaşamaya çalışıyorlar. ABD ve müttefiklerinin "güvenlik", "özgürlük", "adalet" ve "demokrasi" gibi kavramların tesisi adına (!) yürüttüğü faaliyetlerin uluslararası hukuk kurallarını görmezden geldiği görülüyor. Peki, İslam dünyasının bu sınır tanımayan saldırganlık karşısındaki tavrı ne olmalıdır?

Uhud Savaşı'nın ardından gelen Kur'anî eleştiride Allah'u Teâlâ Müslümanlara, hatalı davrandıklarını ve bu nedenle musibete uğradıklarını belirtir: "Başınıza bir belâ/musibet geldiğinde, kendi kendinize "Bu nasıl oldu?" diye soruyorsunuz, öyle mi? De ki: "O, sizin kendi eserinizdir." (Âl-i İmrân/165) Müslümanlar dünyayı din eksenli değil ya devlet eksenli ya da dinin bir kısmı olan ve çok tutucu kalan mezhep eksenli okuyor. Ortak menfaatler oluşturulamıyor. İslami devletleri birleştiren şeyler artık sadece ortak tehlikeler. İran-Suriye, olası Amerikan müdahalesine karşı stratejik iş birliği içerisinde. Bu olandır, fakat olması gereken Müslümanların itidalli olup, mezhep merkezli değil, İslam merkezli kararlar almalarıdır.

Devletler kendi çıkarlarını korumak için Amerika'nın bazı politikalarına alet edildiler. Şii ve Suni çatışmaları bugün bu durumun en belirgin örneğidir. Hamas iktidara geldiği için hiçbir Müslüman ülkenin Filistin'e ciddi bir yardım eli uzatmamış olması örneği de eklenebilir ve bu örnekler çoğaltılabilir. İçimizdeki kardeşimize karşı düşmanlık düşüncesinin dışımızdaki düşmanlarca güçlendirilmesi Müslüman devletlerin en önemli kayıplarından biri olmaktadır.

Sayın Muharrem Balcı, son olarak sizin konu ile ilgili eklemek istediğiniz bir şey var mı?

Evrensel adalete ulaşma ve onu yaşatma çabalarının sonsuz olduğu bir gerçek. Ancak bu uzun yolun bugün bulunduğumuz noktada -ki bu sadece bir başlangıç noktası olarak kabul edilebilirdir- elimizde bulunanların ayrımsız bir biçimde ve çifte standartlara kurban

edilmeden uygulanmasını sağlamak durumundayız. Bunun için de, öncelikle varolan düzenlemelerin ve bunların sağladığı hakların bilinmesi, talep edilmesi ve teslim edilmesinin sağlanması gerekiyor.

Uluslararası hukuk parantezi içerisinde kendisine yer bulamayan her şeyi yeniden gözden geçirmemiz gerekmektedir. Ve bu alanda yer bulamayan her şey için istikrarlı bir mücadelede bulunmamız gerekir. Bunun için, İHH, Mazlumder, Özgürder ve benzeri kurumsal yapılarda ve platformlarında çaba göstereceğiz. Bu çalışmayı yaparken de birçok ilkeyi tekrar tekrar gözden geçirecek, bizler için hazırlanan senaryoları bozmaya çalışacağız. Hukukun nesnesi olan insanları, özne olmaya çağırın çalışmalar yapacağız.

Çağrımız iki yönlüdür:

- Bir, haklarının sürekli ihlaline tepki vermeyi bilen özne-insanlar olmak.
  - İki, adalet arayışını sürekli kılmayı sağlayacak çalışmalar yapmak.
-